

ність того, що подія не відбудеться. Суб'єкт господарювання розкриває інформацію про непередбачене зобов'язання, якщо існування теперішньої заборгованості не є ймовірним і якщо можливість вибуття ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди, не є віддаленою.

Оцінюючи забезпечення, не слід ураховувати прибутки від очікуваного вибуття активів.

Оцінюючи забезпечення, не враховують прибутки від очікуваного вибуття активів, навіть якщо очікуване вибуття тісно пов'язане з подією, яка спричиняє забезпечення. Навпаки, суб'єкт господарювання визнає прибутки від очікуваного вибуття активів тоді, коли це визначає стандарт, який розглядає відповідні активи.

Література

1. МСБО 37 «Забезпечення, непередбачені зобов'язання та непередбачені активи».
2. *Голов С.Ф.* Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами. — К.: Лібра, 2004.
3. *Соловійова О.В.* Зарубежные стандарты учета и отчетности. — М.: Аналитик-прес, 1998.
4. *Палій В.Ф.* Коментарі до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку. — М.: Аскері — Аса, 2006.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2012 р.

УДК 657

А.М. Шевелюхіна, бухгалтер відділу бухгалтерського обліку, звітності та контролю, ПАТ «Ощадбанк», м. Київ

МОЖЛИВОСТІ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ У ПРОТИДІІ ФІНАНСОВОМУ ШАХРАЙСТВУ

АНОТАЦІЯ. В статті розглянуті можливості бухгалтерського обліку для упередження фінансового шахрайства.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: фінансова звітність, помилки, шахрайство, система внутрішнього контролю.

ABSTRACT. In article possibilities of accounting for anticipation of financial swindle are considered.

KEY WORDS: The financial reporting, errors, swindle, system of internal control.

АННОТАЦИЯ. У статті розглянуто можливості бухгалтерського обліку у запобіганні фінансовому шахрайству.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: финансовая отчетность, ошибки, мошенничество, система внутреннего контроля.

У період економічної кризи, яка супроводжується зростання фінансових правопорушень, збільшуються і факти шахрайства та маніпулювання обліковими записами. Одним з факторів протидії фактам шахрайства є належним чином організована система бухгалтерського обліку на підприємстві.

За ринкових умов господарювання дуже важливого (якщо не вирішального) значення набуває економічна безпека всіх суб'єктів підприємницької та інших видів діяльності.

Необхідність постійного дотримання економічно безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень економічної безпеки фірми залежить від того, наскільки ефективно керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Питанням забезпечення економічної безпеки приділяють значну увагу українські та зарубіжні науковці В. Гейц, В.І. Мунтіян, Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьов, О.М. Ляшенко, А. Сухоруков, С.Ф. Покропивний, Г. Пастернак-Таранушенко, Д. Болдуїн, О. Судакова, Я. Жаліла та ін.

Проте проблемам можливостей бухгалтерського обліку у протидії фінансовому шахрайству приділяється в економічній літературі недостатньо уваги.

Усе згадане свідчить про актуальність і своєчасність даної теми, а також про необхідність подальших досліджень і розвитку даної тематики.

Складовою економічної безпеки є фінансова безпека.

Фінансова безпека підприємства — це захищеність його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.

Фінансова безпека підприємства — це такий фінансовий стан, що характеризується, по-перше, збалансованістю та якістю сукупності фінансових інструментів, технологій і послуг, які використовуються підприємством, по-друге, стійкістю до зовнішніх та внутрішніх загроз, по-третє, здатністю фінансової системи підприємства забезпечити реалізацію його фінансових інтересів, цілей і задач достатніми обсягами фінансових ресурсів.

Однією із основних функцій управління фінансовою безпекою є контроль у складі обліку, аналізу і аудиту.

Необхідною передумовою фінансової безпеки господарюючого суб'єкта є відсутність помилок і шахрайства в процесі ведення бухгалтерського обліку.

Як відомо, бухгалтерський облік — процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень [1].

Кінцевим етапом ведення бухгалтерського обліку є узагальнення та систематизація інформації про діяльність підприємства в звітності.

Фінансова звітність — це звітність, яка формується за даними фінансового обліку, метою якого є оброблення та перетворення первинних облікових даних в інформацію, потрібну всім зацікавленим особам для прийняття рішень у процесі управління. Тобто, звітність — це не лише важливий елемент облікового циклу, а й цільова спрямованість, мета ведення обліку.

Фінансова звітність — це бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів за звітний період. Вона складається виключно на підставі даних фінансового обліку і для надання інформації як для внутрішніх, так і для зовнішніх користувачів.

Від того, наскільки показники звітності відображають реальні процеси, що відбуваються на підприємстві, залежить ефективність економічних рішень. Достовірна, неупереджена, правдива інформація, що відображена у звітності є запорукою фінансової безпеки підприємства а, відповідно, й ефективності ведення бізнесу.

Перед тим, як перейти безпосередньо до розгляду впливу помилок і шахрайства на фінансову звітність підприємства, а, відповідно, й на фінансову безпеку підприємства, відзначимо, що метою складання звітності є надання користувачам для прийняття рішень повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан і результати діяльності підприємства.

Користувачами звітності є фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень.

Користувачі фінансової звітності поділяються на внутрішніх і зовнішніх.

До внутрішніх користувачів належать: власники підприємства, управлінський персонал, менеджери, керівники підрозділів, працівники підприємства.

Коло зовнішніх користувачів ширше. Воно охоплює користувачів, які мають непрямий фінансовий інтерес і користувачів, які не мають фінансового інтересу.

Користувачі, які мають прямий фінансовий інтерес, — це дійсні та потенційні партнери підприємства, а саме: банки, кредитні установи, майбутні акціонери, постачальники, замовники, покупці, клієнти.

До користувачів, які мають непрямий фінансовий інтерес, належать, по-перше, органи державного регулювання та контролю: податкова служба, органи державної статистики, загальнообов'язкові державні цільові фонди, органи державних комітетів і комісій; по-друге, учасники фондового і товарних ринків: брокери, дилери, депозитарії.

Відповідно до чинного законодавства фінансова звітність передбачає використання її інформації внутрішніми і зовнішніми користувачами, щоб прийняти управлінські рішення стосовно: придбання, продажу та володіння цінними паперами; участі у капіталі підприємства; оцінки якості управління; оцінки здатності підприємства вчасно виконувати свої зобов'язання; забезпеченості зобов'язань підприємства; визначення суми дивідендів, що підлягають розподілу; регулювання діяльності підприємства; інших рішень [1].

Усе це зайвий раз підкреслює, що помилки та шахрайство, які можуть мати місце у процесі ведення обліку можуть викривляти інформацію у фінансовій звітності, що буде мати негативний вплив на фінансову безпеку підприємства.

Отже, помилка — це ненавмисне перекручення фінансової інформації в результаті арифметичних або логічних помилок в облікових записах і розрахунках, недогляду в дотриманні повноти обліку, неправильного подання в обліку фактів господарської діяльності, наявності майна, вимог і зобов'язань, невідповідність відображення записів в обліку [2]. Тобто, помилки в обліку мають суб'єктивний характер, адже майже кожен обліковий працівник у силу певних обставин може її допустити.

А от шахрайство — це навмисно неправильне відображення і подання даних обліку і звітності службовими особами і керівництвом підприємства. Шахрайство полягає в маніпуляціях обліковими записами і фальсифікації первинних документів, реєстрів обліку і звітності, навмисних змінах записів в обліку, які перекручують суть фінансових і господарських операцій з метою порушення українського законодавства або прийнятої на підприємстві облікової політики, в навмисно неправильній оцінці активів і методів їх списання, навмисному пропуску або приховуванні результатів записів або документів, навмисному невисвітленні змісту відображених операцій, незаконному отриманні в особисту власність грошово-матеріальних цінностей, невідповідному відображенні записів в обліку.

Під шахраюванням з фінансовими ресурсами чинний кримінальний закон розуміє надання особами завідомо неправдивої інформації державним органам, банкам, іншим кредиторам з метою одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг по податкам (за відсутності ознак розкрадання).

Прикладами шахрайства можуть служити: нестача ТМЦ і коштів, навмисне нарощування обсягів реалізації продукції, особливо в період, близький до дати складання балансу, з метою збільшення сум прибутку; навмисні пропуски облікових записів про господарські операції, перекручення підсумкових даних тощо.

Що ж таке маніпуляція? Маніпуляція обліковими записами — зумисне використання неправильних (некоректних) бухгалтерських проводок або сторнуючих записів з метою перекручення даних обліку і звітності.

Фальсифікація бухгалтерських документів і записів — оформлення наперед неправильних або фальсифікованих документів бухгалтерського обліку і записів у реєстрах бухгалтерського обліку.

Невідповідне відображення записів у реєстрах обліку — ненавмисне або навмисне відображення фінансової інформації у системі рахунків у неповному обсязі, в оцінці, яка відрізняється від прийнятих норм, та ін.

Аналіз вітчизняних літературних джерел, проведений при опрацюванні відхилень у бухгалтерській звітності свідчить, що вони можуть бути суттєвими і несуттєвими.

Під суттєвістю розуміють міру пропущеної або неточно розкритої облікової інформації, яка за обставин, що склались,

спричинює ймовірність того, що думка кваліфікованого фахівця, який покладається на цю інформацію, може змінитися від такого пропуску або неправильного відображення даних, яким він надає велике значення. Суттєві відхилення — це відхилення, які можуть вплинути на рішення користувача фінансової звітності.

Наприклад, інвестор, який потенційно може інвестувати кошти у підприємство, внаслідок факту помилки або шахрайства, приймає рішення не на користь підприємства. Це означає те, що підприємство недоотримує певну суму коштів. А це негативно позначається на його фінансовому стані, а відповідно й на фінансовій безпеці підприємства.

Цікаво, що у міжнародній практиці часто використовують термін некоректність, який охоплює усі види порушень чинного законодавства (включаючи шахрайство), незаконні дії та помилки, так як кваліфікація вчинків, виходячи із принципу презумпції невинності, може бути визнана тільки судом.

Отже, принципова відмінність між шахрайством і помилкою з точки зору права — це наявність або відсутність наміру.

Основними причинами перекручень фінансової звітності є свідомі й несвідомі дії посадових осіб. Свідомі дії призводять до обману держави чи власників підприємств. Несвідомі дії можуть бути наслідком недобросовісного ставлення до виконання службових обов'язків під час підготовки інформації, що може призвести до виникнення перекручень, які можна назвати помилками. Помилки виникають з причин припущення арифметичної чи граматичної помилки в записях облікових даних або випадкового пропуску записів господарських операцій або документів, або відображення операцій без розкриття їхнього змісту.

Відповідальність за фінансову звітність підприємства, включно з відповідальність за попередження та виявлення фактів шахрайства та помилок, покладається на керівництво підприємства, котре постійно підтримує відповідність і ефективність систем обліку і внутрішнього контролю.

Не випадково, для запобігання помилкам і фактам шахрайства, які через показники фінансової звітності можуть негативно впливати на фінансову безпеку підприємства, рекомендується створювати служби внутрішнього контролю.

Система внутрішнього контролю — це політика і процедури внутрішнього контролю, прийняті управлінським персоналом суб'єкта господарювання з метою забезпечення (наскільки це можливо) правильного й ефективного ведення господарської діяльності (в тому числі дотримання політики управлінського персоналу), збереження активів, запобігання шахрайству та помилкам, а також виявлення їх, забезпечення точності і повноти облікових записів, своєчасної підготовки достовірної фінансової інформації.

Система внутрішнього контролю підприємства визначається та впроваджується його власником та (або) управлінським персоналом. Саме це і є перша (основна) відмінність внутрішнього контролю від усіх інших видів контролю.

Внутрішній контроль — це система заходів, визначених управлінським персоналом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найефективнішого виконання усіма працівниками своїх обов'язків по забезпеченню та здійсненню господарських операцій. Внутрішній контроль визначає законність цих операцій і їх економічну доцільність для даного підприємства.

До цілей організації системи внутрішнього контролю на підприємстві відносяться:

- 1) здійснення упорядкованої та ефективної діяльності підприємства;
- 2) забезпечення дотримання політики керівництва кожним працівником підприємства;
- 3) забезпечення збереження майна підприємства.

Для досягнення цілей організації системи внутрішнього контролю необхідне рішення окремих задач. Керівництво підприємства зобов'язане забезпечити організацію та підтримку на належному рівні такої системи внутрішнього контролю, яка була б достатньою для досягнення того, щоб:

- 1) у фінансову звітність було включено усе, що повинно бути в неї включене, і не включене нічого з того, що не повинно бути в неї включене, а те, що включене в звітність, було б правильно визнане, класифіковано, оцінене і зареєстроване;
- 2) фінансова звітність давала достовірну та об'єктивну інформацію для представлення характеристики підприємства в цілому;

3) засоби підприємства не могли б бути незаконно привласнені або неефективно використані;

4) звітність для прийняття управлінських рішень оперативно надавалася особам, уповноваженим приймати управлінські рішення, для її подальшого використання.

Мета внутрішнього контролю в часі безперервна, перманентна і досягається лише на короткий проміжок часу.

Таким чином, у сучасних умовах, які характеризуються поглибленням економічної кризи та збільшення питомої ваги тіньової економіки, питання економічної безпеки підприємства набувають особливої гостроти.

Однією із складових економічної безпеки є фінансова безпека, яка базується на правдивості, неупередженості та об'єктивності звітності підприємства.

Основними видами перекручень у фінансовій звітності є помилки та шахрайство.

Проведений у роботі аналіз свідчить про те, що найдієвішим засобом упередження помилок і шахрайства є належним чином організована та впроваджена у практику система внутрішнього контролю, основи якої були розглянуті у роботі.

Література

1. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 № 996-XIV.

2. Закон України про аудиторську діяльність від 22.04.1993 № 3125-XII.

3. Міжнародний стандарт аудиту 240 «Помилки та шахрайство».

Стаття надійшла до редакції 15.01.2012 р.